

прислів'їв та приказок, у яких репрезентовано концепт ЧАС/TIME, а також проведення асоціативних експериментів для виявлення особливих концептуальних ознак.

Література

1. Всесвітній словник української мови [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://uk.worldwidedictionary.org/>.
2. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (гол.) та ін.]. — К., Наук. думка, 2012. — Т. VI: У – Я. — 285 с.
3. Заньковська Г. Методи дослідження концептів / Г. Заньковська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. — 2015. — № 19 том 2. — С. 102–104.
4. Пименова М. Концептуальные исследования. Введение: [учеб. пособие] / М. Пименова, О. Кондратьева. — М.: ФЛИНТА: Наука, 2011. — 176 с.
5. Словник української мови в 11 т. [Електронний ресурс] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; [редкол.: І. К. Білодід (гол.) та ін.]. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
6. Український тезаурус [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.oocities.org/hommah_chorny/index.html.
7. American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition [Електронний ресурс] / Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. — 2011. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
8. British national corpus (Brigham Young University) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>.
9. Collins COBUILD English Usage [Електронний ресурс] / HarperCollins Publishers. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
10. Collins English Dictionary — Complete and Unabridged, 12th Edition [Електронний ресурс] / HarperCollins Publishers. — 2014. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
11. Collins Thesaurus of the English Language — Complete and Unabridged 2nd Edition [Електронний ресурс] / HarperCollins Publishers. — 2002. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
12. Lakoff G. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson. — London: The University of Chicago Press, 2003. — 277 p.
13. Online Etymology Dictionary of the English Language [Електронний ресурс] / Douglas Harper. — Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>.
14. Oxford Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс] / Oxford University Press. — Режим доступу: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.
15. Random House Kernerman Webster's College Dictionary [Електронний ресурс] / K Dictionaries Ltd. — 2010. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
16. The American Heritage Roget's Thesaurus [Електронний ресурс] / Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. — 2014. — Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/>.
17. Thesaurus of English Words and Phrases [Електронний ресурс] / P. M. Roget. — Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/files/10681/10681-h-body-pos.htm>.

Вербалізація атрибута довгий в українській картині світу

Мар'яна Журавель

магістр кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», Україна, E-mail: maryanna.zh@gmail.com

In this article verbalization of attribute 'long' based on the Ukrainian language phraseology material is explored and prototypical diatopical exposition available in Ukrainian linguistic image is analysed.

Ключові слова — фразеологія, прототип, атрибут, довгий, час, простір.

Проблему простору, зокрема орієнтацію людини у просторі, висвітлено у працях не лише лінгвістів, а й філософів (Ахундов [3], Андреев [1]), фізиків (Мостепаненко [15]) та літературознавців (Бахтин [4]).

Проблеми часу і простору та їх значення досліджено у працях таких науковців, як: Н. Іовхімчук [12], О. Моторного [16], О. Тараненка та С. Фоміної [22]. Дослідження семантичної структури

українських ФО зі значенням простору й часу проводилося за допомогою комплексної методики, в основу якої покладено метод *компонентного аналізу* [19: с. 13]. Однак досі не дослідженими залишаються питання, що пов'язані з мовним вираженням низки атрибутів простору.

Простір як одна з головних властивостей об'єктивного світу відіграє важливе значення під час вербалізації картини світу. «Проблема вивчення просторово-часових відношень і відображення їх у мові пов'язана з формуванням людиною уявлень про простір і час» [19: 11]. Дослідження різних засобів вербалізації, зокрема використання категорій простору та часу, викликає чималий інтерес дослідників, серед яких Вадим Богуцький [7], Олена

Близнюк [6], Тамара Голі-Оглу [10], Наталія Слухай [21], Erika Krzysnik [31], Леонід Рязановський [20], Юлій Асоян [2] та інші.

Фразеологізацію атрибута *довгий* досліджували на матеріалі української (Галина Добролюжа [11], Михайло Пазяк [18]), білоруської (Valodzina, Tacc'ana V., Salavej, Lija [8], Адам Варлыга [9]) та польської (Mirosław Bańko [29]) мов.

Мета цієї праці - дослідити специфіку вербалізації атрибуту *довгий* в українській мовній картині світу, зокрема на фразеологічному матеріалі.

Матеріалом дослідження послуговували фразеологічні словники української мови [23] та Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь [14].

Тлумачний словник української мови подає такі значення слова *довгий*: 1. Який має велику довжину; протилежне короткий /розм. Високий на зріст (про людину); 2. Який займає великий відрізок часу; тривалий, довгочасний [36]. Синонімічний ряд із доміантою *довгий* складають такі слова: *довгий* (який має велику довжину), *довжелезний підсил. розм.*, *довженний підсил. розм.*, *довжезний підсил. розм.*, *предовгий підсил. розм.*; *довгуватий*, *довгенький розм.* (досить або надто довгий); *доземний розм.*, *додільний розм.*, до п'ят [аж самих п'ят] *розм.*, по п'яти [аж самі п'яти] *розм.* (перев. про одяг - до самої землі) [35].

Аналіз фразеологічних словників української мови засвідчує, що слово *довгий* трапляється частіше у тлумаченнях фразеологічних одиниць (*На рахманський Великдень - дуже довго; ніколи; Не день і не два - довго; протягом тривалого часу; Забути [і] дорогу (стежку) куди - перестати відвідувати; довго не бувати де-небудь; Не жилиць (на цьому світі) - хтось довго не проживе; Нагрівати / нагріти (зігріти) [собі] місце - затримуючись довгий час на одному місці роботи або проживання, при звичаюватись до певних обставин, умов; Зарубати [собі] на носі - добре, надовго запам'ятати*) і рідше у їх структурі (*довга історія; довгий карбованець; наказати довго жити; довга пісня; з довгою рукою; довгий язик; у довгий ящик; у довгу шухляду*) [23]. Фразеологізми з компонентом *довгий* мають різні значення, фразеологізують різні концептосфери: часовий період (*довга історія; довга пісня - те, що вимагає багато часу для завершення розповіді і т. ін; у довгу шухляду, у довгий ящик*) [23], фізичний стан людини (*наказати довго жити - вмерти*) [23], матеріальний стан, фінанси (*з довгою рукою (стояти) - зебракувати; довгий карбованець - великий і легкий заробіток*) [23]; *довгі руки - коли хтось зазіхає на чуже* [35]), риси та певні особисті характеристики (*мати довгого язика (довгий язик) - не стримуватися у розмовах, говорити багато зайвого, розголошувати таємниці; мати довгі вуха - уміти дізнаватися, довідуватися про що-небудь маловідоме, приховуване*) [35].

Вербалізація уявлень про час і простір з атрибутом *довгий* простежується й в українських прислів'ях та

приказках: *Боже, дай добре, та не довго ждати; Силіваними очима не можь ся довго дивити; До біди не довго; Хитрощами недовго проживеи; Добре довго пам'ятаєця, а зле ще довише; Смирне щеня, та не надовго; Велетню у світі недовго жити; Хоч погано баба танцює, та довго; Треба довго калатати, щоб бабу ошукати; На віку, як на довгі ниві; Довг довгий, а прийде час, що стане короткий; Бог довго жде, та й кріпко карає* [17]. Вербалізація відбувається також в уявленнях про зріст, частини тіла, елементи зовнішності: *Як коси довгі, то и зима довга; З панським свого язика не рівняй; бо як довгий, то притнуть, а як короткий, то витягнуть; З довгою рукою під цвинтарь; У вола язик довгий, та говорити не може; На здоров'я козі, що хвіст довгий; Чорт би дятла знав, коли б не довгий ніс; Довгий, як жертка; Довгий, як хвоя; Довгий, як чапля; Довга, як Дремайловська гребля; У жінки волос довгий, та ум короткий* [17].

У когнітивній лінгвістиці наявна низка досліджень, які присвячено дослідженню семантики та, зокрема, прототипних уявлень. У цій галузі працюють такі лінгвісти, як: Ч. Філлмор (фреймова семантика) [26], Дж. Лакофф [13], М. Джонсон [13], Ж. Фоконьє та М. Тернер (теорія метафори) [30], Е. Рош (теорія прототипів) [34] та ін.

Досліджено перелік концептосфер у порівняннях, до яких належать прототипи *довгого*: **Час** (укр. діал. *довгий як дев'ять постів* [11: с. 94], пол. *długi jak post* [29: 43], пол. інд.-авт. *wierszyk - długi jak plotkarskie pogawędki krakowskich matron na linii A-B* [32]); **Простір**, його елементи (укр. заст. *довга, як миля козацька* [18: с. 95]; пол. заст. *długi jak mila wołyńska* [33, т.3: с. 756], укр. заст. *довгий, мов Пирятинська верства* [17: с. 384]); **Артефакти** (біл. *доўгі як Алексшыца грэбля* [8: с. 123]; укр. заст. *довга, як Дремайловська гребля* [17: с. 384], пол. трансф. *litania - długa jak korytarze Urzędu Imigracyjnego* [32], біл. *доўгі, як вяроўка год* [5]).

Матеріал Словника порівнянь [14] засвідчує, що в українській мовній картині світу прототипами *довгого* виступають: уявлення про тривалі часові відрізки (діал. *такий довгий, як бойків світ* [27, т. 1: с. 157]; діал. *ніч довга, як чабанський світ* (нема їй кінця — так думається такому, що не може спати) [27, т. 2: с. 608]; укр. «*Секунда, друга, третя, а кожда довга, як вічність, а страшна, як пекло*» (І. Франко); укр. діал. *довге як голодне літо* [27, т. 2: с. 30]; діал. *довге як руський місяць* [27, т. 2: 30]), розмір (*довгий, як великодня ковбаса* [25: с. 95]; діал. *довгий а тонкий як ковбаса* [27, т. 2: с. 365]; укр. *довга, як собача пісня* [25: с. 95]), зріст людини (*розмір тварини*), частини тіла тощо (укр. діал. *довгий як антена* [11: с. 95]; діал. *довгий як вудиння* [11: с. 95]; укр. діал. *довгий як віха* [27, т. 2: с. 30]; укр. діал. *довгий як жираф* [11: с. 95]; укр. діал. *довгий як лоза* [11: с. 95]; діал. *довгий, як тополя* [25: с. 96]; діал. *довгий як стручок* [11: с. 95]; заст. *довгий, як хвоя* [17: с. 384]) *довгий як жердка* [28: с. 54]); діал. *довгий як вужище* [27, т. 2:

с. 30]; діал. *довгий, як смик* [25: с. 96]; діал. *довгий як панчоха* [11: с. 95], укр. заст. *довгий, як чапля* [24: с. 384]; укр. *довгий як шланг* [11: с. 95]), довжину простору (заст. *довгий, мов Пириятинська верства* [17: с. 384]; діал. *довгий як дорога* [11: с. 95]; укр. заст. *довга, як миля козацька* [25: с. 95]), об'єкти-артефакти (заст. *довга, як Дремайловська гребля* [17: с. 384]; *довгий, як дремайлівська гребля* [25: с. 95]; укр. діал. *довгий як телепень* [11: с. 95]; діал. *довгий як Хвесьчин язык* [11: с. 95]).

Висновок

Отже, у фразеологічних одиницях слово *довгий* використано переважно у їх тлумаченнях і рідше це слово є компонентом ФО. У термінах досліджуваного просторового уявлення вербалізовано різні концептосфери: *часовий період, фізичний стан людини, матеріальний стан, фінанси, риси та певні особисті характеристики*. Прототипами *довгого* в українській мовній картині світу виступають *уявлення про тривалі часові відрізки; розмір; зріст людини (розмір тварини), частини тіла тощо; довжину простору; об'єкти-артефакти*.

Перспективою подальших досліджень є контрастивний аналіз прототипних просторових уявлень, у термінах яких відбувається вербалізація інших концептосфер.

Література

1. Андреев Э.П. К вопросу о размерности пространства // Вопросы философии. - 1965. - № 12. - с. 70-79
2. Асоян Ю. Пространство // Культурология. Энциклопедия. — Т. 2. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. — С. 304–311.
3. Ахундов М.Д. Концепции пространства и времени: истоки, эволюция, перспективы / Мурад Давудович Ахундов – М.: Наука, 1982. – С. 224
4. Бахтин М. М. Время и пространство в романе / М. М. Бахтин // Вопросы лит. — 1974. — №3. — С. 133-179
5. Български национален корпус (Bilgarski nacionalen korpus). URL: <http://dcl.bas.bg/bulnc/>
6. Близнюк О. Концепти життя і смерть крізь призму української та італійської ментальності. Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. — 2007. — С. 183–187.
7. Богущкий В. Міфогенна топика як джерело просторових номінацій: когнітивно-аксіологічний аспект // Studia Linguistica. — Вип. 3. — 2009. — С. 20–27.
8. Валодзіна Т.В., Салавей Л.М. Слоўнік беларускіх народных параўнанняў. — Мінск: Беларус. Навука, 2011.
9. Варлыга А. Прыказкі Лагойшчыны. Нью-Ёрк, Мюнхен: БІНІМ, Фундацыя П. Крэчэўскага, 1966.
10. Голі-Оглу Т. Час і простір у східнослов'янській концептуальній картині світу та їх відображення в ритуальному дискурсі // Лінгвістичні студії. — Вип. 15. — 2007. — С. 436–440.
11. Доброльожа Г. Красне слово — як золотий ключ: Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій / Г. Доброльожа. — Житомир: Волинь, 2003. — С. 160.
12. Іовхімчук Н. Номінації простору в українській народній пісні: автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Наталія Володимирівна Іовхімчук. — Луцьк : Б.в., 2010. — С. 20
13. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котóryми ми живем. Москва: Едиториал УРСС, 2004.
14. Левченко О. Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / Левченко О. — Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2011. — 748 с
15. Мостепаненко А.М. Пространство и время в макро-, мега- и микромире / А.М. Мостапаненко. - М.: Политиздат, 1974.- с. 240
16. Моторний О. Уявлення лужицьких сербів про час та простір як про дві важливі категорії людської свідомості на матеріалі фразеології / О. Моторний // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. - 2012. - Вип. 56(1). - с. 198-203.
17. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше: Уклад М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. — К.: Либідь, 1993. — с. 768
18. Пазяк М. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток /М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 2002
19. Рязановський Л. Пространство и время во фразеологии (оппозиция «Начало - Конец» в немецких устойчивых сочетаниях). Материалы XI Междунар. филологической конф. (Санкт-Петербург, 14–19 марта 2011 г.). Вип. 23: Фразеология во времени и пространстве: сб. научн. тр. Х. Вальтер, В. М. Мокиенко, А. В. Савченко (ред.). Greifswald, Санкт-Петербург, 2012. С. 49–51.
20. Слухай Н. Відображення уявлень про міфопоетичний хронотоп у східнослов'янському мовно-концептуальному просторі. Слов'янський вісник Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету: Серія «Філологічні науки». Вип. 3. 2003. — с.13–17
21. Тараненко О. Г. Семантико-когнітивний підхід у лінгвоаналізі (на прикладі концептів-універсалій мудрість та простір) [Текст] : монографія / О. Г. Тараненко, С. Б. Фоміна. - Луганськ: Ноулідж, 2014. - 183 с. : рис. - Бібліогр.: с. 164-183
22. Редін Петро Простір і час в українській фразеології [Текст] : монографія / П. О. Редін; передмова В. М. Терещенка; уклад. покажч. Н. В. Піддубна, В. М. Терещенко, Н. В. Щербакова. — Х. : «Друкарня Мадрид», 2017. — 160 с.
23. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. УЗЗ Фразеологічний словник української мови.— К. : Освіта, 1998. — 224 с.; <http://icorp.ulif.org.ua/dictua/>
24. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [уклад. М. Номис]. — К.: Либідь, 1993. — с.768.

25. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / [упоряд. М. М. Пазяк]. — К.: Наукова думка, 2002. — 392 с.
26. Филлмор 1988 – Филлмор Ч.Дж. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М., 1988.
27. Франко І. Галицько-руські народні приповідки: У 3-х т. / [зібрав, упорядкував і пояснив І. Франко]. — 2-е вид. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — Т. 1. — 832 с.; Т. 2. — 818 с.; Т. 3. — с.699.
28. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. — Х.: Основа, 1993. — 176 с.
29. Bańko M. Słownik porównań. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2007.
30. Fauconnier, G., and M. Turner. Metaphor, Metonymy, and binding. // Metaphor and metonymy in comparison and contrast/ed. By René Dirven; Ralf Pörings. — Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2003
31. Krzysnik, E. Izražanje prostora v slovenski frazeologiji. Slavistična revija 62/3. С. 375–384
32. Narodowy Korpus Języka Polskiego
33. Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowionych polskich: t. 1–4. red. J. Krzyżanowski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978.
34. Rosh E. Human categorization // Warren N. (Ed.) Advances in Cross Cultural Psychology. – 1977. – Vol. 1. – N. Y.: Academic Press. – P. 1 – 49
35. <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
36. <http://sum.in.ua/p/2/330/2>

Теоретичні підходи до розуміння категорії порівняння в сучасній лінгвістиці

Таміла Гептінг

магістр кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», Україна, E-mail: hves.tamila@gmail.com

The current article investigates the theoretic methods of simile interpretation focusing on the structure of simile and its relation to metaphor as well. The following conclusions have been made.

Ключові слова — об'єкт порівняння, суб'єкт порівняння, ефект спрямованості, атрибутивні та сценарні порівняння, субституційна концепція метафори.

Порівняння ще з часів Аристотеля слугувало об'єктом зацікавленень багатьох учених. Незважаючи на те, що для нього поняття метафори та порівняння були тотожні, останньому все ж вдалося стати самостійним стилістичним засобом, вартим досліджень [1]. Порівняння (англ. *simile*) пробуджує такий поживалений інтерес через те, що дає змогу заглянути в глибину душі мовця, віддзеркалити його ментальні уявлення, зазирнути вглиб його внутрішнього світу та дістатися коренів зіставлення. Згідно з теорією категоризації, увесь наш світ структуровано представлений у нашій свідомості, тому й не дивно, що людина здатна знайти нитку схожості між, на перший погляд, зовсім несполучаними поняттями [12: 82-83].

Здавна уявлення людей про світ та його структуру містили уявлення про Світове дерево життя, що слугувало втіленням єднання трьох царств: нижнього, середнього та верхнього. Людина як представник середнього царства трактувала світ та усе, що його населяє, згідно з цими царствами. Тому кожному з них належало стати вмістищем для різних видів тварин: до нижнього царства входили плазуни,

земноводні та рептилії, до середнього – звірі та великі тварини, до верхнього – птахи, бджоли, метелики [5].

Об'єктом цього дослідження є порівняння з їх структурою, атрибутами об'єкта та суб'єкта, а також порівняння в тісному зв'язку з метафорою.

Мета цієї праці – проаналізувати теоретичні підходи сучасної лінгвістики до категорії порівняння.

За словами І. Мацько, «розрізняють порівняння логічні та образні (англ. *comparison* та *simile*). Логічні порівняння використовуються в основному у науковому, офіційно-діловому, розмовному стилях» [10: 359-360]. У центрі образних порівнянь – об'єкти, що належать до цілковито різних класів, і між ними немає прямої схожості [10: 359-360].

Про структуру порівнянь знаходимо вичерпну інформацію у К. Лотоцької. За її словами, порівняння складається зі суб'єкта порівняння (*the tenor*, або *comparantum*), об'єкта порівняння (*the vehicle*, або *comparandum*) і ознаки (*the ground*, або *tertium comparationis*), за якою один предмет порівнюється з іншим [9: 102]. С. Ілюксберг та Б. Кейзар справедливо запевняють, що суб'єкт та об'єкт порівняння не є взаємозамінні: зміст порівняння *my job is like a jail* не є еквівалентним змістові відповідного *jail is like my job*. На їх думку, спрямованість порівняння впливає на атрибути, які обираються в процесі інтерпретації [4]. Це явище вони називають **ефектом спрямованості** (англ. *effect of directionality*).

Ознака, на основі якої відбувається зіставлення, може бути виражена експліцитно (*She is as pretty as a doll*), або імпліцитно (*She is like a doll*). За структурою